

Інформаційний центр
"Зелене досьє"

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ПРЯМУЄМО
РАЗОМ

Європейська аграрна політика та природо-позитивна економіка: перспективи для України

Європейська аграрна політика та природо-позитивна економіка:
перспективи для України – 24 с.

Проект [«Зелена та інклюзивна аграрна політика – кроки назустріч»](#) є продовженням досліджень «Зеленого досьє» щодо гарячих точок перетину аграрної та екологічної політики. Сьогодні справедливість та актуальність висновків наших попередніх аналітичних документів (зокрема, проекту [«Український зелений шлях від ферми до виделки: крок за кроком»](#)) підтверджується новими тенденціями в Європейському Союзі.

Ця публікація буде корисною учасникам євроінтеграційного переговорного процесу, які переймаються питаннями впровадження законодавства ЄС у сфері довкілля, клімату та сільського господарства.

Публікація створена на основі матеріалів, які протягом року публікувалися на веб сайтах «Зеленого досьє» (<https://www.dossier.org.ua> та <https://organicinfo.ua>).

Основні джерела інформації:

повідомлення Єврокомісії (<https://ec.europa.eu/commission/presscorner>) та європейських програм підтримки євроінтеграції України, FAO (<http://www.fao.org>), інформаційні ресурси Проекту ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» (IPRSA, <https://www.facebook.com/AKISUkraine>), Європейського Екологічного Бюро (EEB, <https://meta.eeb.org>), IFOAM – Organics Europe (<https://www.organicseurope.bio>), міжнародна преса, а також публікації українських громадських організацій.

Автори:

Ольга Ігнатенко, Надія Шевченко,
Катерина Шор, Тамара Малькова

Дизайн та верстка:

Креативна агенція Art Ok
Аліна Пелех

Публікацію підготовлено МБО «ІЦ «Зелене досьє» в рамках проекту «Зелена та інклюзивна аграрна політика – кроки назустріч» за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Європейське Відродження України». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження».

Зміст

Вступ	05
<hr/>	
Успішний фермер – творець стійких агросистем і зберігач природних та культурних цінностей	07
<hr/>	
У фокусі – фінансування для досягнення гармонії з природою та протидія глобальній кліматичній кризі	10
<hr/>	
Екологічні вимоги до агровиробників: сенс та ефект	13
<hr/>	
Природо-позитивна економіка	17
<hr/>	
Висновки	21

Вступ

У цей час суцільної турбулентності змінюється все. Але наш напрямок до ЄС залишається незмінним, а швидкість руху прискорюється.

Спільна аграрна політика (САП) є однією з основ, на яких будувався Європейський Союз. САП сформувала ЄС та його економіку в нинішньому вигляді, а майбутній дизайн САП визначатиме подальший вплив ЄС на глобальну економіку та клімат. Європейська комісія визначає, що САП опікується якістю харчових продуктів, станом довкілля та розвитком сільських територій; є партнерством між суспільством і агровиробниками, які забезпечують стабільне постачання харчів; гарантує фермерам достойний заробіток, захищає навколишнє середовище та підтримує життєдіяльність сільських територій. Протягом років САП змінювалась через зміну економічних, екологічних, та політичних умов в ЄС, зараз реформування САП відбувається через те, що сільське господарство та сільські території відіграють центральну роль у досягненні цілей Європейського зеленого курсу (ЄЗК). Поточна САП, спрямована на підтримку значно більшого внеску сільського господарства в досягнення цілей ЄЗК, включаючи вищі екологічні амбіції, стала ключовим інструментом досягнення цілей, визначених у стратегіях ЄС «Від ферми до виделки» та Біорізноманіття.

Сьогодні в ЄС змінюються погляди на подальше виробництво їжі та розвиток сільського господарства. Нові тенденції й цікаві повороти, зміна підходів та фокусу, – українським аграріям та громадам варто уважно відстежувати та вивчати ці процеси. Адже від того, як українці зможуть скористатися новою реальністю, залежить наше місце і значення в майбутній Спільній аграрній політиці ЄС. Необхідно вже зараз усвідомити сенс цих змін – в ході переговорів щодо виконання аграрних та екологічних розділів Україні доведеться працювати не тільки з тими актами права ЄС, які наразі плануються до впровадження, а й з новими, які будуть прийняті незабаром.

Новий курс розвитку та стратегічні пріоритети окреслено у Візії розвитку та підтримки агросектора в ЄС – Комюніке Європейської комісії щодо майбутнього сільського господарства та продовольчої промисловості в ЄС (**A Vision for Agriculture and Food Shaping together an attractive farming and agri-food sector for future generations it is essential for the EU**).

Європейська комісія визнає життєво важливу роль фермерів у суспільстві, надання ними багатьох суспільних благ, що є ще більш актуальним у світлі майбутнього розширення ЄС. Визнається, що сільське господарство – це співпраця з природою, що фермери є своєрідними архітекторами агроєкосистем і навколишньої природи, а також новаторами, які відкривають нові бізнес-моделі через співпрацю з природою та інновації. Саме від фермерів залежать важливі рішення щодо захисту та стійкості довкілля, природних екосистем, ґрунтів, води, повітря, біорізноманіття, океанів і клімату.

Отже, природа – основа сільського господарства, фермер повинен мати гідне життя, а агробізнес в сучасних реаліях вже не тільки про вирощування їжі, а й основа природо-позитивної економіки.

Україна здатна стати ключовим гравцем у досягненні цілей нової аграрної політики! Час це усвідомити на всіх рівнях. У формуванні політики стійкого розвитку агропромислової галузі мають брати участь громадськість і усі стейкхолдери, стратегічний діалог із суспільством необхідний.

У ході нашого проєкту ми ретельно вивчали законодавство ЄС, історію та можливий розвиток Спільної аграрної політики, уважно слідкували за новинами з Єврокомісії та реакцією на них організацій громадянського суспільства, – добірку матеріалів можна знайти в бібліотеці та в новинах на нашому сайті, в соцмережах. Ми проводили консультації з фермерами, які працюють в українських Карпатах, з асоціаціями та дорадчими службами, з міжнародними програмами та експертами. Ми знайомили наших колег із країн Карпатської конвенції з досвідом та проблемами українських фермерів (у публікаціях та особисто) і уважно вислуховували їхні думки.

У цьому дослідженні аналізуємо можливості впровадження в Україні Комюніке Єврокомісії, базуючись на конкретному досвіді карпатських фермерів з різних боків кордону.

Дякуємо численним учасникам наших дискусій та подорожей з різних країн Карпат, українським фермерам та активістам природоохоронних організацій, експертам міжнародних програм!

Особлива подяка за підтримку [Секретаріату Карпатської конвенції](#) та правникам партнерської організації [РАЦ «Суспільство і довкілля»](#).

Успішний фермер – творець стійких агросистем і зберігач природних та культурних цінностей

Європейська комісія визнає життєво важливу роль фермерів у суспільстві, надання ними важливих суспільних послуг, підкреслюючи що основою сільського господарства є співпраця з природою, а фермери є хранителями сталості агроєкосистем та навколишньої природи. Одночасно новаторство та інновації у сільському господарстві визначаються ключовими для оновлення бізнес-моделей агровиробництва через співпрацю з природою. Саме від фермерів і обраних ними методів агровиробництва залежить стійкість навколишніх природних екосистем, якість та стабільність ґрунтів, води, повітря, біорізноманіття, океанів і клімату.

Привабливість агросектора і життя у сільській місцевості, особливо для жінок та молоді, визначається як пріоритет.

Це означає створення гідних умов праці та життя, добробут сільських мешканців і такі доходи, що дозволяють фермерам підтримувати ці стандарти, виробляючи доступні та якісні продукти харчування у відповідності до очікувань споживачів. Суспільство має усвідомлювати важливу роль фермерів, а інновації та стимулювання харчової безпеки мають зробити їжу доступною та безпечною для громадян. Одночасно треба забезпечити доступність всіх сільських та прибережних територій і зробити їх привабливими для життя як місцевих жителів так і гостей. Зв'язок між виробництвом їжі, територією, сезонністю, культурою та традиціями цінується як невід'ємна частина європейського способу життя та культури.

У нашому проєкті ми маємо справу саме з дрібними та середніми фермерами, які здебільшого живуть у важкодоступних гірських місцевостях. І стикаються щодня саме з такими проблемами, про які йдеться в Комюніке, які вони вирішують самостійно щодня і мають своє бачення їх подолання.

З досвіду нашого проєкту

Основні висновки дискусійних майданчиків

- Євроінтеграція матиме позитивний вплив на фермерів. У цьому особливо переконані ті, хто знайомий з досвідом інших східно- та центральноєвропейських країн-членів ЄС.
- Об'єднання в кооперативи та асоціації є важливим для фермерів. Таким чином вони можуть вчитися один у одного, співпрацювати з державою, міжнародними донорами та іншими платформами. Це дає змогу розділити операційний тягар, придбати обладнання або модернізувати його, створювати системи маркування та контролю якості, розробляти маркетингові стратегії, співпрацювати з фондами та залучати туристів і покупців – створювати ланцюжок доданої вартості. Об'єднаним фермерам легше підготуватися до нових вимог, і коли ці вимоги набудуть чинності, вони вже будуть до цього готові і матимуть перевагу над тими виробниками, які розпочнуть цей шлях пізніше.
- Програми обміну та стажування допоможуть фермерам краще зрозуміти, як все працює в ЄС і чого очікувати, особливо цінним є досвід сусідніх карпатських країн, яким нещодавно довелося здійснити цей перехід.

- Фінансова та експертна підтримка міжнародних програм, що працюють у регіоні, таких як ФАО та IPRSA (проект ЄС "Реформа інституційної політики для розвитку малих форм господарювання в сільському господарстві України"), довела свою високу ефективність.
- Міжнародні платформи та всі види співпраці з виробниками сільськогосподарської продукції в сусідніх країнах ЄС також є дуже вагомим інструментом, як зазначили вівчарі, бджолярі та винороби.
- Доступність адміністративних послуг є надзвичайно важливою, особливо для віддалених громад та окремих господарів. Необхідно проводити інформаційно-освітні програми на базі сільських рад, як власними силами, так і з залученням фахівців з об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та сільськогосподарських дорадчих служб. Дорадчі служби також повинні направляти консультантів у села, оскільки фермерам важко відриватися від роботи для поїздки до адміністративних центрів ОТГ.
- Більшість таких фермерів скептично ставляться до можливості отримання грантової підтримки, в основному через відсутність інформаційної підтримки.
- Потрібна сучасна розгалужена ветеринарна служба в гірській місцевості. Фермерам, які не об'єднані в асоціації, складно подавати заявки на отримання державних субсидій, оскільки через нерозвиненість ветеринарної служби в гірській місцевості важко отримати необхідні довідки на місці. Крім того, фермери не мають права продавати продукцію без ветеринарних довідок та постійного моніторингу здоров'я тварин. Відсутність системи страхування худоби також є болючим питанням.
- Розвиток сільських територій можливий лише за участі молоді, яка, на жаль, виїжджає з сільської місцевості, особливо з гірських районів. Тому, наприклад, Асоціація виноробів та виноградарів Срібної Землі співпрацює з шістьма факультетами Ужгородського національного університету та Одеського технологічного університету, залучаючи до співпраці студентів.

Українські Карпати на шляху до ЄС: люди і справи

ТРАДИЦІЙНЕ ГІРСЬКЕ ТВАРИННИЦТВО – НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Щасливі кози живуть у господарстві Марини Коняк та Валерія Крошиліна **на еко-фермі «Буковий гай»** (хутір Кошуя, Чернівецька область). Вони щодня проходять своїми козячими стежками близько 5 км, ретельно вибираючи корисну їжу серед полонинського різнотрав'я. «В селі коза – смерть городу, їй якщо щось сподобається, то вона його обов'язково дістане, - розповідає Марина. – А тут в горах вона прискіпливо обирає свій раціон. Якщо й зірве червонокнижний підсніжник, то тільки для профілактики гельмінтозу».

Марина – біолог за освітою, багато років викладала ботаніку та біологію, тож дуже вболіває за всю рослинність навкруги. Втім, за 10 років господарювання на гірській фермі вже не тільки з теорії, а з власного досвіду знає, що в місцях випасу її кіз і травостій краще, і сіно якісніше, і різнотрав'я таке, що молоко в кіз не те що корисне, а просто золоте. Власне, як і молочні продукти з нього. Але господарство еко-ферми не озолотилось і поки що великого прибутку не передбачається. Адже сезон виробництва буцу (місцева назва козиного сиру) триває лише 5 теплих місяців, а весь інший час не кози працюють на господарів, а навпаки. Напевне, допомогли б субсидії від держави, як у Великій Британії, скажімо, за підтримку дикої природи, але таких поки що немає. І хоча Карпати – шикарна місцевість для розвитку козівництва, маленькі ферми із щасливими козами ледь виживають.

Між іншим, тут у вільному випасі та в добрій компанії (в господарстві 30 кіз) кози не мекають так голосно, як у селі на прив'язі, а «говорять» достойно і тільки по ділу. А ще вони «пасуть» овець. Два роки тому чоловік із сусіднього села пішов на фронт, а своїх овець віддав під опіку Марини й Валерія. Як каже Марина, «вівці – це зовсім інший космос», але те, що кози їх додому приводять, - факт.

В Україні (в Карпатах і не тільки) сезонний випас худоби і пов'язане з ним виробництво харчової і нехарчової продукції, а також полонинська культура здавна відомі, а весняні проводи отар на пасовиська й урочисті їх зустрічі восени є традиційними святковими церемоніями. На жаль, не менше відомі й ті проблеми, з якими стикаються пастуші громади і які необхідно вирішувати якнайшвидше.

Основа карпатської культури – вівчарство. Воно впливає на музику, на танці та ритуали, на колоритний одяг мешканців гірських поселень, на щоденне життя та звичаї. Вівчарські традиції базуються на любові до природи та всього живого. Коріння громад, які живуть в Карпатах, походить з традицій тваринництва. У карпатських людей багато спільного: історія, культура, стиль життя. І вівчарство.

Нематеріальні цінності карпатських пастухів виходять далеко за межі контексту господарювання. Це глибокий емоційний, духовний та традиційний пласт культури, який відображає унікальний симбіоз людини з природним середовищем. Усні традиції, сезонні міграції та особливий зв'язок з ландшафтом становлять суть культурної ідентичності пастуших громад Карпат. Збереження цих нематеріальних елементів є критично важливим для виживання та збереження культурної спадщини традиційного способу життя в умовах сучасних викликів.

Ті, хто приймають рішення, часто не усвідомлюють глибокого впливу своїх дій на людей і громади. У світі взаємопов'язаних криз важливо звертати увагу на «нематеріальні цінності» – нематеріальні аспекти реальності, такі як почуття, погляди та виклики, що їх переживають люди та спільноти, але яким зазвичай не приділяють достатньо уваги. В результаті ми спостерігаємо занепад пасторалізму, як способу існування. Важкі умови життя та праці пастуших громад, разом з наступом економічної моделі великого агробізнесу посилюють їхню маргіналізацію.

Сподіваємося, що міжнародна спільнота починає не тільки усвідомлювати наслідки зникнення пасторалізму та його екосистем, а й починає діяти заради їх збереження. Генеральна Асамблея ООН проголосила 2026 рік Міжнародним роком пасовищ та пасторалізму, а сьома Конференція Сторін Карпатської конвенції підтримала цю ініціативу. Робоча група Карпатської конвенції зі сталого розвитку сільського господарства та сільських територій обрала підтримку пасторалізму пріоритетом своєї діяльності. Триває процес номінування карпатського пасторалізму та культури сезонного перегону худоби до списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Україна, як Сторона Карпатської конвенції, є учасницею цього процесу та вже внесла елементи пасторальної культури до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини. Водночас колеги з Альпійської конвенції разом із представниками Карпатських країн співпрацюють для створення мережі шкіл пасторалізму.

У фокусі – фінансування для досягнення гармонії з природою та протидія глобальній кліматичній кризі

У стратегічних завданнях для розвитку агросектора чітко виписується кілька цікавих моментів, таких як відшкодування екосистемних послуг, урізноманітнення джерел прибутку господарств, використання інновацій та природо-орієнтованих рішень, розбудова кліматично стійкого сектору. І чітко наголошується необхідність трансформації сектору для всіх гравців для того, щоб сільське господарство та харчовий сектор сприяли досягненню кліматичних цілей ЄС.

Саме через ці цілі змінюється політика фінансової підтримки фермерів. Пріоритет зсуватиметься на винагороду природо-позитивних заходів у виробництві, перехід на стійкі та агро-екологічні практики землеробства і навіть повний перегляд політики та регулювання тваринництва. Одночасно стійке до кліматичних змін сільське господарство ЄС має спиратися на політику, адаптовану до місцевих, регіональних і національних потреб, у необхідні трансформації виробництва до майбутніх кліматичних умов та використання рішень, що пристосовані до локальних умов, враховують локальні виклики та спираються на місцеві ресурси.

Це означає курс на подальшу децентралізацію САП і зв'язок її фінансування з екологічними та кліматичними цілями держав-членів: фінансування САП буде сфокусовано на підтримці досягнення екологічних цілей та інвестицій для підвищення стійкості конкретних фермерських господарств. Тобто, САП спиратиметься на держави-члени та їх відповідальність щодо того, як вони досягають кліматичних та екологічних цілей, а фермери матимуть більше свободи в розробці методів ведення сільського господарства, краще адаптованих до локальних умов. І для цього розробляються два критично важливі документи, які відіграватимуть значну роль у формуванні САП та національних стратегічних планів, – Європейський план кліматичної адаптації (European Climate Adaptation Plan) та Стратегія водостійкості (Water Resilience Strategy).

Держави-члени мають забезпечити узгодженість політики між інструментами управління ризиками та кризами, а також більшу гнучкість для винагородження відповідних місцевим умовам стійких моделей агровиробництва. Для спрощення отримання субсидій малими виробниками ЄС планує зменшити вимоги до звітності та моніторингу через спрощення процедур для фермерів та здійснення моніторингу інноваційними інструментами, які можуть застосовуватися дистанційно та централізовано (наприклад, супутникове спостереження). А для отримання відшкодування за екосистемні послуги відповідні процедури будуть оптимізовані та спрощені разом з покращенням доступу до інструментів управління кризами й ризиками.

Для перебудови нинішнього агросектору ЄС необхідне використання досліджень, знань, інновацій та нових навичок. ЄС планує використовувати для цього всі джерела фінансування та стимулювання: ринкові механізми, державну підтримку, а також диверсифіковані та нові додаткові джерела доходу у бізнес-моделях фермерських господарств.

Першим завданням є **позбавлення несправедливого розподілу доходів** – практика, коли фермерів систематично змушують продавати продукцію нижче собівартості, не допускають. Перші кроки для виправлення цієї ситуації та застосування правил боротьби з недобросовісною торговельною практикою вже зроблено в рамках пропозицій Єврокомісії від 9 грудня 2024 року ([поправки до Регламенту спільної організації ринку](#), [проект нових правил](#) транскордонного правозастосування в рамках Директиви про недобросовісну торговельну практику).

Для **підвищення прозорості у секторі** створено Обсерваторію аграрного харчового ланцюга ЄС (EU Agrifood Chain Observatory – AFCO), яка розроблятиме та публікуватиме показники, пов'язані з формуванням цін у харчовому ланцюзі. Додатково Європейська комісія планує працювати над запуском Обсерваторії ЄС щодо сільськогосподарських угідь (EU Observatory on Farmland) для посилення прозорості операцій із землею, прав землекористування, цінових тенденцій та поведінки ринку, а також щодо втрати сільськогосподарських і природних земель.

Одночасно Комісія пропонує посилити роль державних закупівель, щоб винагороджувати зусилля малих і середніх підприємств у виробництві якісної продукції, у сталому розвитку. Також наголошується, що підтримку слід надалі спрямовувати на тих фермерів, які її найбільше потребують, приділяючи особливу увагу фермерам у районах із природними обмеженнями, молоді і початківцям, змішаним господарствам. Проте, всі фермери повинні й надалі отримувати вигоду від таких інструментів, як оплата екосистемних послуг, які будуть оптимізовані та спрощені, а також від інвестиційної підтримки та інструментів управління кризами й ризиками.

З досвіду нашого проєкту

Основні висновки дискусійних майданчиків

- Учасники дискусії підкреслили важливість співпраці та діалогу між фермерами, фермерськими асоціаціями, державою та фінансовими установами. Тільки таке поєднання гарантує, що дорога до Європейського Союзу буде світлою та радісною. Ця співпраця також дозволяє фермерам вирішувати гострі проблеми, такі як забруднення агрохімікатами: коли, наприклад, великі агрохолдинги застосовують пестициди 3-4 рази за сезон. В результаті гинуть бджоли та труяться люди на прилеглих територіях. Учасники сподіваються, що імплементація європейських норм допоможе протидіяти цьому злу. Іншою критичною проблемою для бджолярів є вирубка медоносних дерев лісгоспами, яка може бути врегульована шляхом ширшого діалогу з усіма залученими сторонами.
- Карпатський регіон є вразливим до наслідків змін клімату, які найбільше відчуються фермерами як зменшення водних ресурсів та екстремальні погодні явища. Водночас регіон є частиною рішень цієї проблеми, рішень, які називають природоорієнтованими. Карпати називають «зеленими легенями Європи», вони є домівкою для значної масивів первинних, або старих лісів, які зберігають більше вуглецю та мають більше біорізноманіття, ніж насаджені або керовані. Отже, пріоритетом має стати збереження існуючих лісів, як первинних, так і вторинних, і надання їм можливості розвиватися до максимального потенціалу накопичення вуглецю. Європейський Союз взяв зобов'язання щодо збереження, відновлення та розведення лісів за допомогою законодавчих та фінансових механізмів. Місцеві громади в Україні мають залучитися до формування сільськогосподарської та екологічної політики, законодавчої бази. **Завдання – використати потенціал співпраці між карпатськими країнами та зацікавленими сторонами для вирішення спільних викликів і роботи над спільними стратегічними планами, узгодженими з Європейським зеленим курсом та політикою Європейського Союзу.**
- Люди Карпат – це окраса регіону. Важливо показувати це разом з красою природи, щоб піднімати престиж фермерства та надихати інших. Завдяки синергії сільського господарства та туризму

відбувається не тільки економічний розвиток громад, а і популяризація місцевих цінностей, екологічної та культурної спадщини, які готові зберігати більшість фермерів. Треба підтримувати відповідальних фермерів, щоб вони не покидали землю через місцеві корупційні схеми

та безвідповідальні руйнівні проекти. **Підтримувати не тільки продукцію, а також культуру та соціальне життя, – тоді Карпати мають потенціал стати територією інновацій та передової аграрної політики.**

Українські Карпати на шляху до ЄС: люди і справи

КАРПАТКА – ПРАЦЬОВИТА Й МИРОЛЮБНА

Українські карпатські бджоли (часом зустрічається скорочене – Карпатка) надзвичайно працюючі та миролюбні. Це пояснюється умовами їх життя в суворому гірському кліматі, де тепла, сонячна, сприятлива для роботи погода впродовж лічених хвилин може змінитись на дощову і прохолодну. В цих умовах бджолам потрібно швидко братися до роботи, інтенсивно приносити нектар та квітковий пилок щоб зуміти забезпечити сім'ї медом і вижити в цих важких умовах. Карпатські бджоли здатні працювати в умовах з низькою освітленістю, при високих перепадах градієнтів температур у підніжжі гір і на їх вершинах, здатні приносити нектар навіть в невеликий дощ та забирати нектар з цукристістю менше 8%, одночасно працювати на багатьох видах рослин.

Українська карпатка – універсальна порода, яка легко адаптується для роботи як в умовах з холодним, дощовим кліматом так і в тропічних навіть посушливих умовах півдня. За сприятливих умов карпатські бджоли здатні збирати 120-150 кг товарного меду за сезон. Усі ці властивості дають можливість успішно використовувати українських карпатських бджіл у різних куточках світу як на невеликих приватних, так і на потужних промислових господарствах.

Один з вагомих продуктів експорту з пасік України – пакети та матки карпатських бджіл. Втрату традиційного російського ринку збуту нині заповнюють завдяки переорієнтації на інші країни, зокрема Канаду, Румунію, Чехію, Узбекистан. Вступ України до Євросоюзу, інтеграція в світові торгівельні структури дозволить пасічниками Закарпаття працювати більш впевнено та рентабельно, адже фінансова самодостатність дозволить більше уваги і засобів виділяти для збереження карпатських бджіл, для їх подальшого покращення.

Збереження чистопородних карпатських бджіл є стратегічно важливим для України. Стратегію розвитку бджільництва Закарпаття формує пасічна спільнота, яка об'єднує свої зусилля через спільне громадське формування ЗСП «Срібний край», через об'єднання довкола ідеї збереження чистопородних українських карпатських бджіл, через розвиток спільного бренду географічно зазначеного продукту «Мед Закарпаття», через просування експортно орієнтованих товарних позицій на міжнародні ринки.

Екологічні вимоги до агровиробників: сенс та ефект

Нинішня САП є ключовим інструментом досягнення цілей стратегій ЄС «Від ферми до виделки» та Біорізноманіття через те, що сільське господарство та сільські території відіграють центральну роль у досягненні цілей Європейського зеленого курсу. У 2022 році сільсько-господарський сектор, за оцінками, мав викиди 366 мільйонів тонн еквіваленту вуглекислого газу (CO₂e), на 11% оцінених загальних викидів парникових газів ЄС, з яких дві третини викидає сектор тваринництва (кишкове бродиння та поводження з гноєм. Завдяки сектору землекористування, зміни землекористування та лісового господарства (LULUCF) з атмосфери в 2022 році видалено 236 мільйонів тонн нетто CO₂e, що дорівнює 7% щорічних оціночних викидів ПГ в ЄС. Однак орні землі та пасовища категорій LULUCF, за оцінками, викинули 41 мільйон тонн парникових газів, що становить 1,2% річних оціночних викидів парникових газів ЄС.

З 2023 року реформована САП встановлює екологічні умови для фермерської діяльності, які визначені у [Регламенті](#) про національні стратегічні плани САП. Цим регламентом від держав-членів вимагається встановити національну систему стандартів, яка відповідає вимогам визначеним у стандартах **SMR (Statutory Management Requirements)** та **GAEC (Good Agricultural Environmental Conditions)**, але враховує специфічні характеристики відповідних територій, включаючи ґрунтові та кліматичні умови, методи ведення сільського господарства, розмір ферм та структуру виробництва, землекористування та особливості віддалених регіонів. Держави-члени повинні повністю впровадити стандарти SMR на національному рівні і відповідність обов'язкова для всіх агровиробників, а вимоги стандартів GAEC мають бути адаптовані до національних особливостей і обов'язкові для виробників, які отримують субсидії або іншу підтримку в рамках САП.

Стандарти SMR забезпечують відповідність законодавчим вимогам щодо захисту довкілля:

- Вимоги щодо обов'язкових заходів з мінімізації дифузійних джерел фосфатного забруднення (Directive 2000/60/EC) та заходів з мінімізації нітратного забруднення від агровиробництва (Directive 91/676/EEC).
- Вимоги щодо охорони диких птахів (Directive 2009/147/EC) та охорони оселищ дикої природи (Directive 92/43/EEC).
- Вимоги щодо основних принципів та законодавчих вимог до виробництва продуктів харчування (Регулювання (EC) No 178/2002) та заборони використання певних гормональних препаратів (Directive 96/22/EC).
- Вимоги щодо використання (Regulation (EC) No 1107/2009) та сталого застосування ЗЗР (Directive 2009/128/EC), обмеження використання ЗЗР на заповідних та цінних природних територіях (Directive 2000/60/EC + Natura 2000).
- Мінімальні стандарти безпечного утримання телят (Directive 2008/119/EC), свиней (Directive 2008/120/EC) та тварин на фермах (Directive 98/58/EC).

Стандарти GAEC вимагають від агровиробників додаткових заходів для зменшення впливу на клімат, природні ландшафти, ґрунт, поверхневі води та біорізноманіття:

- **Вплив на клімат – GAEC 1: Охорона постійних пасовищ/луків** (лучні екосистеми накопичують в ґрунті та зберігають значну кількість вуглецю, стандарт зобов'язує забезпечити збереження співвідношення постійних пасовищ 2018 року щодо сільськогосподарської площі. Цей коефіцієнт може знизитися максимум на 5%); **GAEC 2: Охорона водно-болотних угідь та торфовищ** (захист екосистем водно-болотних угідь та торфовищ, які зберігають значну кількість вуглецю та є цінними екосистемами, застосовується коли сільськогосподарські території, кваліфіковані як болота та торфовища, належним чином замаповані); **GAEC 3: Заборона спалення стерні** (для запобігання втратам вуглецю з ґрунту, застосовується до всіх орних земель. Держави-члени можуть визначати певні винятки лише з міркувань здоров'я рослин).
- **Вплив на якість водних ресурсів – GAEC 4: Водозахисні смуги** – встановлення буферних смуг уздовж водотоків для захисту вод від забруднення та стоку, де не можна вносити добрива та ЗЗР, шириною 3 метри або більше. Деякі держави також встановлюють додаткові вимоги до буферних смуг, наприклад, щодо підтримки рослинного/зеленого покриву.
- **Вплив на якість ґрунтів – GAEC 5: Регулювання оранки** (вимоги до обробітку ґрунту для підтримки родючості та мінімізації ерозії ґрунту; застосовуються до територій чутливих до ерозії, зокрема, схилів, і включають, наприклад, обмеження оранки взагалі або щодо напрямку обробітку, рослинного покриву/рослинності на певних смугах або на всю

площу за певний період); **GAEC 6: Мінімальний покрив ґрунту** (вимоги щодо мінімального ґрунтового покриву у найбільш чутливі періоди, переважно взимку, зокрема на ріллі, - тут більшість держав надають фермерам гнучкість щодо забезпечення мінімального ґрунтового покриву шляхом посіву культур/проміжних культур/озимих культур, залишення стерні чи пожнивних решток на землі або мульчування); **GAEC 7: Сівозміна** (має гарантувати, що щороку значна частка ріллі на рівні господарства підлягатиме зміні культури).

- **Вплив на біорізноманіття – GAEC 8: Місце для біорізноманіття** – вимагає визначати умови для покращення біорізноманіття на фермах, включаючи мінімальну частку ріллі під непродуктивні ділянки (від 3%, але базово 4% ріллі на рівні ферми, альтернативно 7%, але включає проміжні або азотфіксуючі культури, які вирощуються без використання засобів захисту рослин, з яких 3% мають бути землі під паром або непродуктивними об'єктами); збереження об'єктів ландшафтного різноманіття на агроугіддях (наприклад, живоплоти, лісосмуги, ставки, яри, тощо) та заборона на роботи з живоплотами й деревами під час сезону розмноження тварин); **GAEC 9: Охорона постійних пасовищ/луків на цінних природних територіях** – вимагає гарантії збереження лучних екосистем на охоронних та особливо цінних територіях (визначених як екологічно чутливі) для захисту оселищ та зникаючих видів. Декілька держав-членів кваліфікували як чутливі всі луки на ділянках Natura 2000.

SMR і GAEC мають бути адаптовані до національних особливостей з урахуванням вимог ЄС, національного законодавства, місцевих кліматичних, географічних та екологічних умов, а дотримання цих стандартів має постійно контролюватися. При цьому в рамках САП за необ-

хідності можуть встановлюватися регіональні плани (наприклад, у Бельгії існує два плани САП), які можуть мати відмінності у вимогах GAEC для урахування регіональних умов.

Крім 9 обов'язкових стандартів GAEC можуть бути допоміжні за необхідності. Наразі 6 держав запровадили додаткові GAEC. Наприклад, 4 держави мають розширення для стандарту GAEC 4, що включають обов'язкові правила сталого застосування добрив (як у Австрії або Іспанії). Латвія має додатковий GAEC 10, що вимагає відповідного обслуговування дренажних систем. В Нідерландах розширений GAEC 9 включає однометрову буферну смугу вздовж дренажних каналів, що пересихають влітку. Бельгія додатково забороняє перетворення або розорювання постійних пасовищ, визначених як екологічно чутливі за межами територій Natura 2000 в окремому GAEC. А у Фінляндії в окремому GAEC закріплена вимога щодо збереження територій під луками після 2022 року..

Вплив заходів з дотримання обов'язкових екологічних вимог проаналізовано [в опублікованому Європейською Комісією у листопаді 2024 року дослідженні](#), яке оцінює потенціал пом'якшення наслідків зміни клімату 19 стратегічних планів САП на період 2023-2027 років і аналізує їх потенційний внесок у скорочення викидів парникових газів, збільшення поглинання та утримання вуглецю.

Дослідження показало, що з точки зору агровиробничих практик сівозміна або диверсифікація культур, розширення покривних культур і перехід на органічне землеробство складають 78% оціненого потенціалу пом'якшення наслідків кліматичної кризи. А з точки зору інструментів САП на відповідальність GAEC припадає 27% (зокрема, GAEC 6 – ґрунтовий покрив і GAEC 7 – сівозміна на ріллі). 64% оціненого потенціалу пом'якшення наслідків пов'язано з накопиченням вуглецю в ґрунтах орних земель (5% загальних викидів, заявлених у 2021 році в сільськогосподарському секторі та секторах землекористування та лісівництва). Другим за величиною потенційним ефектом є скорочення викидів, крім CO₂, із сільськогосподарських ґрунтів і водно-болотних угідь, що становить 30% і 5% відповідно. При цьому очікується, що потенційний внесок у пом'якшення наслідків кліматичної кризи від тваринництва через дотримання вимог GAEC буде низьким. У випадку GAEC – через складність кількісної оцінки їхнього внеску в порівнянні з базовим рівнем (наприклад, для GAEC 1 – Підтримка постійних пасовищ, зобов'язання, що діє протягом багатьох років) і відсутність інформації про території, які потенційно стосуються GAEC 2 – Захист водно-болотних угідь і торфовищ, застосований консервативний підхід показує невеликий чистий додатковий потенційний внесок (ці заходи здебільшого спрямовані на підтримку рівня накопиченого вуглецю в ґрунтах).

З досвіду нашого проєкту

Основні висновки дискусійних майданчиків

- Під час ознайомчого туру по Закарпаттю представники сусідніх Карпатських країн побачили й високо оцінили добре налагоджені невеликі підприємства, творче ставлення до виготовлення різноманітної продукції, вміння використовувати сучасні методи маркетингу, а також їх підтримку місцевими громадами, здатність до взаємодопомоги та співпраці. Водночас, готуючись до вступу в ЄС, малі фермери мають усві-

домлювати, що відкритий ринок створить конкуренцію для місцевих продуктів від великих міжнародних брендів, що вони можуть опинитися в менш вигідному становищі через брак можливостей впровадження сучасної автоматизації виробничого процесу, що їм доведеться впроваджувати складні нові нормативи. І це при тому, що з відкриттям ринку посилиться міграція людей на захід, може бути дефіцит робітників,

особливо молоді. Але разом з тим Євроінтеграція надає і засоби захисту від цих проблем: створення механізмів прямої та непрямой державної соціальної підтримки, субсидування фермерів та пасухів (наприклад, субсидування захисту від хижаків, будівництво доріг та іншої інфраструктури), що зробить доступнішими віддалені дестинації як для фер-

мерів, так і для туристів. А захистити продукцію місцевого виробника від конкуренції покликані системи маркування якості та географічного походження продукції. **Завдання – постійно розповідати фермерам про всі конкретні можливості, допомагати їм знайти шляхи збалансованого розвитку.**

Українські Карпати на шляху до ЄС: люди і справи

БАГАТОРІЧНІ ТРАДИЦІЇ ПЛЮС СУЧАСНА НАУКА

У 2021 році шість регіональних спілок малих виноробів Закарпаття об'єдналися в Асоціацію виноградарів, виноробів та дистильаторів «Вина Срібної Землі». Більшість виноробів – це люди 50-60-років, які не мали спеціальної освіти, а вино виробляли так, як вчили діди й прадіди.

– Ми тоді зрозуміли, що перше, що нам потрібно – це знання, - говорить голова асоціації Олександр Гарновдій. - За допомоги ФАО, а потім IPRSA (проект ЄС «Реформа інституційної політики для розвитку малих форм господарювання в сільському господарстві України») розпочали навчання виноробів. У 2023 році ми провели три етапи навчання, а в 2024 році навчання проходять щомісяця. Що це дало? Колосальний стрибок якості вже в перший рік.

Асоціація почала розвивати наукову складову виноробства і тепер співпрацює з шістьма факультетами Ужгородського національного університету та Одеського технологічного університету, залучаючи студентів факультетів технології вина, біології, історії та міжнародних економічних відносин. Подали заявку на оформлення географічного зазначення «Вина Срібної Землі», що буде ідентифікувати не тільки вина, а й саму Закарпатську область.

Закарпатська асоціація виноробів працює над створенням спільної платформи з виноробами зі Словаччини, Чехії, Східної Австрії, Угорщини, Північної Хорватії та Словенії, де умови та технології виноробства схожі. Для запуску платформи винороби з цих країн запрошені цього року на дегустаційний стіл конкурсу вин географічних зазначень, а також на першу в Україні міжнародну конференцію.

Пан Олександр зазначає, що зазвичай винороби самодостатні в реалізації власних планів, та здатні допомогти самим собі, але зараз, коли туристів майже немає і хоріка практично не працює, їм важко реалізувати власну продукцію. А шлях до державної підтримки та кредитів виноробам закритий через правовий казус: з одного боку за законом про виноград і виноградне вино винороби є виробниками харчового продукту, але закон про алкогольні напої класифікує їх як виробників алкогольних напоїв. Це протирічить європейській класифікації вина як харчового продукту.

Асоціація активно працює у робочій групі над законопроектом про виноград і виноградне вино, а також над наповненням виноградно-виноробного кадастру, який формується за європейськими нормами і буде відслідковувати вино від посадки лози до пляшки. Тобто, європейське законодавство вже потроху впроваджується, і до 2028 року, впевнений пан Олександр, винороби асоціації будуть готові працювати за стандартами ЄС.

Природо-позитивна економіка

Орієнтований у майбутнє агропродовольчий сектор має функціонувати в межах спроможності екосистеми планети та сприяти досягненню кліматичних цілей ЄС, підтримувати здоров'я ґрунтів, якість води й повітря, відновлення біорізноманіття. Всі зацікавлені сторони харчового ланцюга спільно мають сприяти досягненню цих результатів, а всі учасники агропродовольчої системи мають стати набагато краще підготовленими до протидії наслідкам зміни клімату, втрати біорізноманіття та забрудненням.

Водночас агросектор та харчова безпека тісно пов'язані з розвитком інших галузей економіки. При цьому стратегії стійкого розвитку мають розроблятися індивідуально на локальному та регіональному рівні у кореляції з вимогами ЄС та національними викликами, вимогами й цілями. Тож нова візія САП ЄС базується на розбудові довіри на всіх рівнях, на багатосторонньому діалозі для визначення конкретних механізмів підтримки виробництва харчових продуктів та стійкого розвитку сільських територій, на виявленні підходів, що відповідають локальним потребам для досягнення національно визначених та узгоджених з ЄС цілей.

У своєму Комюніке про майбутнє сільськогосподарського сектору в ЄС Європейська комісія покладає багато сподівань на створення нових можливостей для додаткових джерел доходу фермерських господарств у кліматично нейтральній та природо-позитивній економіці.

Природо-орієнтована економіка фокусується на досягненні мети зупинити та розвернути процеси втрати природних екосистем та ландшафтів до 2030 року й досягти повного відновлення дикої природи до 2050 року! І відповідно ціллю є розбудова нової світової економічної моделі, в якій світ зможе забезпечити підтримку більшої кількості природних екосистем та ландшафтів, ніж зараз. Така розбудова передбачає зміни в усьому суспільстві, включаючи докорінну зміну нашого підходу до економічної політики. Природа і мінімізація негативного впливу на неї має враховуватися в усіх ділових і фінансових рішеннях, а підприємства, які покладаються на екосистемні послуги, треба підтримувати. Тобто, це економіка, яка цінує, використовує і підтримує екосистеми для отримання екосистемних послуг, на базі яких розвиває свої економічні моделі.

Приклади такої природо-позитивної економічної моделі - це підтримка традиційних культур та економік, використання сталих і природо-орієнтованих методів виробництва у сільському господарстві. Скажімо, пермакультурні методи, традиційний пасторалізм, накопичення води в агроландшафтах, регенеративні методи агровиробництва, агролісівництво тощо. Навіть наявність амбітних зобов'язань сталого розвитку від компаній, які добувають сировину з природних ландшафтів.

Важливі можливості для вдосконалення виробничих моделей в природо-орієнтованому агровиробництві також відкриваються у сфері виробництва енергії з відновлюваних джерел. Це безпосереднє підвищення енергетичної безпеки (безперервне/резервне забезпечення енергією з мінімізацією залежності від зовнішнього постачання), зменшення викидів парникових газів, а також можливий додатковий прибуток від фермерської діяльності. Таким чином, ферми будуть не тільки більш енергонезалежними, наприклад, завдяки сонячним панелям чи виробництву біогазу, а й матимуть можливість постачати свої енергетичні продукти на ринок, у тому числі через енергетичні спільноти.

Тож покладання на нові перспективи для фермерів у розвитку природо-позитивної економіки є виправданим. Ще у 2022 році в ЄС був оприлюднений звіт про роль природо-орієнтованих рішень у розбудові природо-позитивної економіки. Там визнавалося, що природо-орієнтовані підприємства, які керуються екологічними та суспільними цілями, мають велике значення для подолання наявної кліматичної кризи та кризи втрати біорізноманіття, а економічна модель, заснована на повазі до природи, доповнює такі концепції, як циркулярна економіка

та біоекономіка, які пропонують життєздатні шляхи до сталого розвитку. Найбільшим землекористувачем, надавачем екосистемних послуг та користувачем природо-орієнтованих рішень є сільське господарство.

В європейському сільськогосподарському секторі до природо-позитивних моделей економіки наразі відносять здебільшого органічне виробництво, агроєкологічні методи землеробства, регенеративне землеробство та агролісівництво. Проте, ще одним прикладом є вуглецеве землеробство, що зараз активно розвивається і стає додатковим джерелом доходу для європейських фермерів.

Для поширення природо-позитивних економічних моделей ЄС планує запровадити законодавство про природні кредити (naturecredits) – кількісні та сертифіковані природопозитивні досягнення (кредитні бали, на кшталт вуглецевих кредитів, але розширені на інші позитивні сервіси для природи та довкілля, – покращення біорізноманіття, поглинання забруднення тощо), якими можна торгувати для отримання додаткового прибутку від фермерських господарств.

3 досвіду нашого проекту

Основні висновки дискусійних майданчиків

- Існує потреба у ширшому залученні фермерських об'єднань до розробки стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій та інших національних законодавчих актів. Це можливо і необхідно на даному етапі, коли Україна може вести переговори про майбутню САП і повинна розробити свій національний стратегічний план на після 2027 року.

Українські Карпати на шляху до ЄС: люди і справи

ГУЦУЛЬСЬКА ОВЕЧА БРИНДЗЯ – ГЕОГРАФІЧНЕ ЗАЗНАЧЕННЯ ЗА СТАНДАРТАМИ ЄС

Олександр Мартин очолює Громадську спілку «Асоціація виробників традиційних карпатських та високогірних сирів», яка була створена в 2018 році на Рахівщині за сприяння проекту ЄС «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні». В асоціації сьогодні 33 члени – виробники, ресторатор і гід Музею Бриндзі.

До створення асоціації виробники гуцульської овечої бриндзі мали дуже багато операційних навантажень. Водночас і фермер і виробник, господар повинен був утримувати самостійно худобу, заготовляти корма, виготовляти продукцію та продавати. Єдина можливість реалізувати продукцію – на продовольчих ринках, а це означає – нижче собівартості і конкуруючи з виробниками подібної продукції з низинних регіонів, де умови праці набагато легші.

На високогір'ї умови виробництва, наприклад, трансфер, заготівля кормів – складніші через висоту та ландшафт. Так, на Рахівщині пасовища знаходяться на висоті від 1200 до 1800 метрів над рівнем моря.

Але високогірні сири є унікальним та цінним продуктом: отари випасаються на висоті понад 700 метрів, на альпійських луках із різнотрав'ям та червонокнижними рослинами, а період виробництва сирів дуже короткий, всього 4 місяці.

За допомогою експертів проекту ЄС «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні» учасники асоціації створили специфікацію продукту гуцульська бриндзя, зафіксували унікальну технологію її виготовлення, а також розробили алгоритми та правила безпечності

виробництва харчових продуктів та створили систему внутрішнього контролю якості. Зрештою, було зареєстровано перше українське географічне зазначення – «Гуцульська овеча бриндзя», яке відповідає всім європейським вимогам і має право на визнання в ЄС.

І вже два роки бриндзя успішно продається не по 120 гривень за кілограм, як це було раніше, а по 700, що відповідає її справжній цінності. Звісно, цьому передували і маркетингові дослідження, на основі яких були розроблені маркетингові стратегії, і навчання, і величезна робота з популяризації унікального продукту та залучення туристів.

Розроблено туристичні маршрути полонинськими господарствами, а отже фермери тепер можуть реалізовувати продукцію туристам без посередників. Продукція має спільне маркування, а також містить інформацію на пакуванні про те, хто є виробником, де виробляється, на яких виробничих потужностях, термін придатності.

Щодо викликів євроінтеграції Олександр Мартин налаштований оптимістично: «Наразі ми як асоціація отримуємо інформацію, маємо змогу адаптуватися, підтягувати норми. Я думаю, що на момент, коли вже ці всі норми в Україні будуть запроваджені, ми будемо готові».

Наразі ж асоціація продовжує співпрацю з європейськими проектами, зокрема з IPRSA (проект ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні») і є одним з пілотних осередків системи АКІС в Україні.

ТРАДИЦІЙНА БРИНЗА ХУСТЩИНИ: ПРАЦЬОВИТА ЛЮДИНА МАЄ ЖИТИ ДОБРЕ

Асоціація вівчарів Хустщини починалася з переконання, що людина, яка тримає господарство і вміє працювати, повинна жити добре. І з бажання – зберегти вівчарство як багатівкове традиційне ремесло місцевих жителів. Ініціатори – добре відомі люди не тільки в своєму Нижньому Селищі та Хустському районі, а й по всій Україні та за її межами. Сири із Селиської сироварні, ковбаси з еко-ферми «Зелений гай», крамниця локальних продуктів «Селиський ракаш» з найкращою місцевою продукцією, міжнародна кампанія на захист масиву Свидовець Free Svydovets. Імена Петра та Інни Пригар, Ореста дель Соль, – чимало вже написано в соціальних мережах та різноманітних виданнях, знято сюжетів та роликів. А [туристичні агенції Закарпаття](#) вже давно включили Нижнє Селище з його цікавими активістами до своїх маршрутів.

Вівчарів обходили від хати до хати, пояснювали, чому варто об'єднатися в асоціацію. Зрештою, вісім років тому асоціація таки запрацювала. Ініціатори, які вже пройшли свій довгий шлях створення та поширення унікальної продукції, пропонували прості речі, які називаються маркетинговою стратегією. Продавати не свіжий будз, а привабливо запаковану бринзу, не з хати чи при дорозі, а через асоціацію, крамницю «Селиський ракаш» чи інтернет. Створити впізнаваний бренд, залучити туристів.

Вся ця місцева стратегія підтримки вівчарів та сироварів досить швидко виправдала себе. Дрібні фермери стали більш впевнено дивитися на життя, а бренд «Традиційна бринза Хустщини» став відомим не тільки на Закарпатті, а й в інших регіонах України.

Туристична атракція в Нижньому Селищі зазвичай закінчувалася... ну, дуже незвичним входом до slow food ресторану «Гелета». А там пропонували повільно і вдумливо скуштувати вишукані страви з місцевих продуктів.

З початком російської навали життя в Нижньому Селищі змінилося. Власне, село стало великим прихистком для численних переселенців. Селиський шелтер і місцеві активісти опікуються тимчасово переміщеними особами, організовують розваги для дітей та навчання для дорослих, разом з ВПО вирощують городину та саджають дерева і, звісно, допомагають ЗСУ. А ресторан «Гелета» поки що замість вишуканих страв займається гуманітарною допомогою, сподіваючись на поновлення туризму після нашої перемоги.

Висновки

- Сільське господарство змінюється, це вже не тільки вирощування їжі. А отже мають змінитися наші підходи до його розвитку, і, відповідно, бізнес-моделі, які використовуються.
- Існує потреба у ширшому залученні фермерських об'єднань до розробки стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій та інших національних законодавчих актів. Це можливо і необхідно на даному етапі, коли Україна може вести переговори про майбутню САП і повинна розробити свій національний стратегічний план на після 2027 року. І, потенційно, спільний стратегічний план для Карпатського регіону, що також можливо відповідно до законодавства ЄС.
- Доступність адміністративних послуг та спрощення процедур звітності – надзвичайно важливо, особливо для віддалених громад та окремих господарів.
- Доступність інформації, знань та інновацій. Необхідно проводити інформаційно-освітні програми на базі сільських рад, як власними силами, так і з залученням фахівців з об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та сільськогосподарських дорадчих служб. Дорадчі служби також повинні направляти консультантів у села, оскільки фермерам важко відриватися від роботи для поїздок до адміністративних центрів ОТГ. Більшість таких фермерів скептично ставляться до можливості отримання будь-якої підтримки, перш за все, через відсутність інформаційної підтримки.
- Налагодження діалогу та співпраці фермера з надавачами фінансових послуг, контролюючими органами та місцевим самоврядуванням. Ця співпраця дозволить фермерам вирішувати гострі проблеми, такі як забруднення агрохімікатами, вирубка медоносних дерев лісгоспами тощо, які можливо врегулювати шляхом ширшого діалогу з усіма залученими сторонами.
- Поширення кооперації між фермерами. Об'єднання в кооперативи та асоціації дозволяє фермерам вчитися один у одного, співпрацювати з державою, міжнародними донорами та іншими платформами, розділити операційний тягар, придбати обладнання або модернізувати його, створювати системи маркування та контролю якості, розробляти маркетингові стратегії, співпрацювати з фондами та залучати туристів і покупців – створювати ланцюжок доданої вартості. Об'єднаним фермерам легше підготуватися до нових вимог, і коли ці вимоги набудуть чинності, вони вже будуть до цього готові і матимуть перевагу над тими виробниками, які розпочнуть цей шлях пізніше.
- Налагодження транскордонної співпраці фермерів та місцевих громад – можливість об'єднати карпатські країни та їх зацікавлені сторони для вирішення спільних проблем у сільському господарстві та захисті довкілля, для розробки регіональних стратегічних планів, узгоджених з Європейським зеленим курсом та політикою Європейського Союзу.
- Налагодження співробітництва між фермерами й місцевими громадами та міжнародними структурами – кооперація та участь у міжнародних програмах для культурного відродження сільських територій (наприклад, під егідою ЮНЕСКО або **Year of Rangelands and Pastoralism**) сприятиме збереженню місцевої матеріальної та нематеріальної культурної спадщини та природних пам'яток, популяризації пасторальних громад та збереженню традиційного господарювання, культури, способу життя, а також розвиток туризму, престижу та популяризація місцевих цінностей.

Публікацію підготовлено МБО ІЦ «Зелене досьє» в рамках проєкту [«Зелена та інклюзивна аграрна політика – кроки назустріч»](#) за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного Фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Європейське Відродження України». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження».

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фундацій в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

Сайт: www.irf.ua

Facebook: [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

Європейський Союз складається з 27 держав-членів та їхніх народів. Це унікальне політичне та економічне партнерство, засноване на цінностях поваги до людської гідності, свободи, рівності, верховенства права і прав людини. Понад п'ятдесят років знадобилось для створення зони миру, демократії, стабільності і процвітання на нашому континенті. Водночас нам вдалось зберегти культурне розмаїття, толерантність і свободу особистості. ЄС налаштований поділитись своїми цінностями та досягненнями з країнами-сусідами ЄС, їхніми народами, та з народами з-поза їхніх меж.

